

Wychowanie chrześcijańskie między tradycją a współczesnością, red. Alina Rynio, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007, ss. 1152.

Zasługi środowiska naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w tworzeniu i upowszechnianiu idei wychowania chrześcijańskiego i kształtowaniu podstaw nowej dyscypliny pedagogicznej – pedagogiki chrześcijańskiej – są wyjątkowo duże i znaczące. Już w latach siedemdziesiątych XX wieku prof. Stefan Kunowski w *Podstawach współczesnej pedagogiki* pisał, że wychowanie chrześcijańskie, w tym głównie katolickie, stanowi i powinno stanowić jeszcze w większej rozległości podstawowy nurt współczesnego wychowania. We wspomnianej książce czytamy: „Światopogląd katolicki musi być uniwersalistyczny, łącząc w sobie wiedzę naukową z filozoficzną i teologiczną według zasady jedynej prawdy pochodzącej od Boga”¹.

W zbiorze pokonferencyjnym pt. *W trosce o integralne wychowanie*, wydanym dla uczczenia 25. rocznicy śmierci prof. Kunowskiego, napisałem: „Po trzydziestu latach od chwili sformułowania tekstu *Podstaw współczesnej pedagogiki* (1972) skłonni jesteśmy po raz któryś z kolei orzec, iż taki właśnie sposób prowadzenia analiz porównawczych doprowadził do nadania systemowi wychowania chrześcijańskiego rangi wysoce realnej i powszechnie uprawianej. W Polsce to uprawnienie uzyskało swój należny wymiar dopiero w latach dziewięćdziesiątych”².

W dalszych latach, licząc od lat siedemdziesiątych, w środowisku naukowym KUL-u ukazały się następujące bardziej znaczące opracowania, poświęcone niemal w całości wychowaniu chrześcijańskiemu: J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1-3, Lublin 1985; A. Rynio, *Wychowanie młodzieży w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Lublin: RW KUL 1995 (wyd. II 2001); M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej*, Lublin 1999; *Pedagogika katolicka – zagadnienia wybrane*, red. A. Rynio, Stalowa Wola: Filia KUL 1999; *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003; A. Rynio, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2004; *Wychowanie chrześcijańskie – Między tradycją a współczesnością*, red. A. Rynio, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.

¹ Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 1997, s. 62.

² Z. Wiatrowski, *Aktywność naukowa na rzecz pedagogiki chrześcijańskiej i otwartej*, [w:] *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003, s. 95.

Ostatnia z wymienionych pozycji stanowi aktualnie przedmiot mojego szczególnego zainteresowania. Dodam – nie dlatego, że jest to zbiór „na wagę”, o objętości 1152 strony, dużego formatu. Wielu ta objętość może odstraszać lub zniechęcać do systematycznego przeglądu. Ja już wcześniej, jako członek Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, któremu przewodniczy od kilku lat ks. prof. Marian Nowak, nastawiłem się na rozpoznanie tegoż dzieła w możliwie krótkim czasie i z nadzieją, że rzecz jest godna do upowszechnienia. To nastawienie zrodziło chęć zrecenzowania owej pracy, stąd dalsze zapisy niniejszego opracowania dotyczyć będą jego zawartości i wartości.

*

Strukturę treściową opracowania wyznaczają: rozległe wprowadzenie, siedem części problemowych oraz tzw. część końcowa. W części wstępnej, obejmującej wystąpienia oficjalne, na podkreślenie zasługuje ich wielość, a przy tym ich najwyższej rangi autorzy. Oprócz Słowa powitalnego J. M. Rektora ks. prof. Stanisława Wilka opublikowano także: list Prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej Zenona kard. Grocholewskiego, przesłanie Stanisława kard. Dziwisza, telegram Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego prof. Michała Seweryńskiego, wprowadzenie Przewodniczącego Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski bpa Kazimierza Nycza oraz skrócone rozważania ks. prof. Mariana Nowaka, przewodniczącego Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej KNP PAN (jak przystało na wystąpienie okolicznościowe), pt. *Historyczny i społeczny kontekst wychowania w duchu chrześcijańskim*. Wszystkie te wystąpienia i przesłania poprzedza przedmowa organizatora Konferencji – prof. Aliny Rynio.

Oto niektóre tylko wypowiedzi i stwierdzenia wyżej wymienionych:

J.M. Rektor: „Na polu myśli wychowawczej dostrzegamy chaos i nieustanne ścieranie się różnych światopoglądów i doktryn. Stąd właściwe i odpowiedzialne kształtowanie całego życia było i nadal jest troską Kościoła”.

Stanisław kard. Dziwisz: „Doświadczenie i mądrość pedagogiczna Kościoła docenia ogromną rolę wychowawczą rodziny, szkoły, pracy, różnych stowarzyszeń i grup. Nadszedł czas odrodzenia tych instytucji wychowawczych [...]”.

Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego: „Chodzi o wychowanie dzieci i młodzieży oparte na wartościach uniwersalnych, które w naszej, europejskiej kulturze wywodzą się z chrześcijaństwa”.

Przewodniczący Komisji Wychowania Katolickiego bp Kazimierz Nycz: „Konieczne jest jasne zdefiniowanie wychowania chrześcijańskiego, ustanowienie celów i zadań, by ochronić to wychowanie przed utratą tożsamości, a wychowawcę przed relatywizmem i subiektywizmem współczesności”.

Ks. Marian Nowak: „Wielopłaszczyznowe ujęcie problemów wychowania chrześcijańskiego nie tylko ukierunkowuje nas na stronę faktograficzną rzeczy, ale też ku wskazaniu naukowych możliwości ustalania podstawowych prawidłowości procesu wychowawczego w czasach współczesnych”.

Kolejnym częściom problemowym nadano tytuły: I. W poszukiwaniu teoretycznych podstaw wychowania chrześcijańskiego, II. Pedagogika chrześcijańska w relacji do

innych nauk i dyscyplin, III. Istotne dziedziny i obszary wychowania chrześcijańskiego, IV. Współczesne konteksty wychowania chrześcijańskiego, V. Wychowanie chrześcijańskie w domu, szkole i w Kościele, VI. Wychowanie chrześcijańskie poprzez pracę, teatr i media, VII. Wychowanie poprzez uczestnictwo w kościelnych ruchach religijnych i stowarzyszeniach.

Z powyższych zapisów wynika, że organizatorowi Konferencji udało się pozyskać opracowania autorskie (ponad 80 referatów problemowych), dzięki którym można było skonstruować logiczny układ treściowy charakterystyczny dla pozycji podręcznikowych. Kolejne części tworzą wyjątkowo spójny i dopełniający się zestaw rozważań stanowiących wspaniałą wykładnię istoty, rozwoju i niezbędności wychowania chrześcijańskiego w naszych czasach.

W części pierwszej, obejmującej 11 opracowań autorskich, na szczególne podkreślenie zasługują rozważania ks. prof. J. Bagrowicza z UMK (*Wychowanie w świetle Biblii*), prof. M. De Beni z Werony (*Mieć odwagę być wychowawcami dzisiaj*) oraz ks. prof. J. Tarnowskiego z UKSW (*Paradoks chrześcijańskiej pedagogiki*). Książd prof. Jerzy Bagrowicz określa teologiczne podstawy wychowania chrześcijańskiego i współczesnej pedagogiki chrześcijańskiej, pisząc m.in.: „Pedagogika biblijna jest ciągle aktualna także we współczesnych uwarunkowaniach” (s. 60). Prof. Michele De Beni nie wyobraża sobie nawet współczesnej teorii wychowania bez należytego zaakcentowania roli wychowawcy. „Trzeba nie tylko przywrócić wychowaniu miejsce centralne i podjąć wysiłek usytuowania dyskursu pedagogicznego w kontekście nowych czasów, w których żyje społeczeństwo. Trzeba przede wszystkim na nowo zastanowić się nad kulturą formacyjną wychowawców, co jest kluczowym punktem dla przyszłości cywilizacji, oraz obudzić wiarę w wychowanie” (s. 61). Ks. prof. Janusz Tarnowski z kolei, zastanawiając się nad „paradoksem chrześcijańskiej pedagogiki”, stwierdza: „Podczas ożywionych dyskusji [na temat pedagogiki i wychowania – Z. W.] nie pada — jak dotąd — słowo «dialog». [...] Dlatego pragnę przedstawić całą koncepcję, powiedziałbym nawet wizję chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej, w której właśnie dialog zajmuje jedną z ról kluczowych” (s. 70).

W dalszych opracowaniach części pierwszej podjęto takie wątki, jak: wychowanie i rozum, kultura chrześcijańska w pedagogice, wychowanie chrześcijańskie w perspektywie obiektywistycznych teorii wartości, wychowanie chrześcijańskie w koncepcji S. Kunowskiego, a także według Wolfganga Brezinki oraz inne. Można wprawdzie zastanawiać się, czy wszystkie te rozważania wystarczająco akcentują teoretyczne podstawy wychowania chrześcijańskiego, jednak wszystkie one w tym nurcie z pewnością się mieszczą.

W części drugiej skupiono 13 opracowań autorskich. Wyraźnie dominują tu aspekty metodologiczne i powiązania z filozofią. W tym sensie tytuł tej części jest zbyt mało adekwatny do zawartości treściowej danej części. Dla ks. prof. Tadeusza Guza w relacji: pedagogika chrześcijańska–filozofia wychowania szczególne znaczenie przypada kategorii pojęciowej „logos”, w tym „Logos pełen łaski i prawdy”. Ów „logos”, stanowiący najbardziej podstawowy układ odniesienia dla całej retoryki religijnej, jest dla prof. Guza także istotnym wykładnikiem jego filozofii wychowania. Charakterystyczna i jakże wymowna w tym zakresie teza: „Istnieje dzisiaj

konieczność powrotu pedagogiki chrześcijańskiej do architektury Stwórczego i Zbawczego logosu, bo tylko w Nim pedagogika staje się prawdziwą nauką wychowania człowieka według zamysłu Boga Stwórcy i niesienia pomocy człowiekowi, by dojrzał w kierunku świętości całej bytowości w mocy tegoż wiecznie Świętego Logosu” (s. 262).

Prof. Krzysztof Kalka – odwołując się do ks. J. Woronieckiego, według którego „pedagogika katolicka jest systemem naukowym wychowania i nauczania, ściśle związanym z teologią i filozofią chrześcijańską” – uzasadnia przydatność, a nawet nieodzowność filozofii w dążeniu do współczesnego określenia wychowania chrześcijańskiego (s. 267 i następane).

W dalszych opracowaniach, skupionych w części drugiej zbioru pokonferencyjnego, jest wiele mowy o personalizmie i o etyce. Pozostają jednak wątpliwości, czy zawsze są one wystarczająco podporządkowane tytułowi danej części?

W trzeciej części zbioru (obejmującej 11 opracowań autorskich) wyraźnie dominują takie problemy, jak: tożsamość, wolność wyboru, wychowanie do odpowiedzialności, wychowanie do dialogu, doświadczanie miłości, miejsce kultury i tradycji w wychowaniu chrześcijańskim i inne. Są to więc ważne problemy, ale niekoniecznie najistotniejsze. Z dużym zainteresowaniem czyta się rozważania: dr Anny Lendzion (traktujące o kształtowaniu własnej tożsamości), prof. Janiny Kostkiewicz (dotyczące wolności wyboru) oraz prof. Eugeniusza Sakowicza (oddające istotę wychowania do dialogu).

Część czwarta zbioru (obejmująca 13 opracowań autorskich) dotyczy współczesnych kontekstów wychowania chrześcijańskiego. Wśród nich interesujące są problemy, którym nadano tytuły: Szanse i zagrożenia wychowania chrześcijańskiego w niestabilnym świecie; Sakralizacja i desakralizacja w drodze człowieka do samego siebie; Stygmatyzacja wyzwaniem dla chrześcijaństwa; Wolność od uzależnień wyzwaniem dla wychowania chrześcijańskiego; Uprzedzenia religijne jako wyzwanie do współczesnego wychowania chrześcijańskiego; Wychowanie w kontekście konkurencyjności – wyzwania dla pedagogiki chrześcijańskiej; Wychowanie chrześcijańskie wobec współczesnego dyskursu o istocie wychowania; Atrakcyjność wychowania chrześcijańskiego.

W ostatnim opracowaniu autorka – prof. Alina Rynio – pisze: „Syntetycznie rzecz ujmując, można powiedzieć, że wychowanie chrześcijańskie, w którym chodzi o to, aby człowiek był coraz bardziej odpowiedzialny za swoje życie i nawiązał prawidłowy i głęboki kontakt z samym sobą, otaczającym go światem, innymi osobami i z Bogiem, jest atrakcyjne, ponieważ zdecydowanie podkreśla rolę aktywności własnej, a bazując na poznaniu i miłowaniu wielowymiarowej prawdy i samego siebie, ujawnia znaczenie tradycji w życiu człowieka uczestniczącego w rzeczywistości tu i teraz bez uprzedzeń i stereotypów” (s. 686).

Akcentując opracowania części czwartej godzi się dodać, że niektóre z nich oparte są na rozległych badaniach empirycznych. Mam w szczególności na myśli przejrzyste i przekonujące analizy wynikowe przeprowadzone przez dra Tadeusza Sakowicza oraz przez ks. Jana Śledzianowskiego.

W części piątej zbioru (obejmującej 11 opracowań autorskich) zaprezentowano rozważania dotyczące wychowania chrześcijańskiego w domu, w szkole i w Kościele,

a więc w środowiskach szczególnie podatnych na wpływy wychowania chrześcijańskiego. Ks. prof. Stanisław Dziekoński, ukazując specyfikę chrześcijańskiego wychowania w rodzinie, pisze: „Wychowanie chrześcijańskie w rodzinie ma swoją specyfikę. Jednym z elementów wyróżniających jest fakt połączenia wychowania chrześcijańskiego z naturalnym prawem rodziny do wychowania, przy czym więcej elementów wychowania chrześcijańskiego mieści w sobie posłannictwo rodziny jako «domowego Kościoła»” (s. 705).

O wychowaniu w rodzinie piszą także: ks. Józef Stala oraz ks. Andrzej Offmański. Z kolei szkole swoje opracowania poświęcili: ks. Marek Studenski, prof. Krystyna Chałas, Barbara Wolny oraz ks. Adam Maj. Oznacza to, że wymienione środowiska wychowania uzyskały stosunkowo dobre określenie. W interesującym opracowaniu prof. Krystyny Chałas na temat roli klasy autorskiej w urzeczywistnianiu wartości chrześcijańskich, przy tym wzbogaconym licznymi przykładami z różnych szkół i klas autorskich, autorka pisze m.in.: „Klasa autorska stanowi szansę wychowania ku wartościom chrześcijańskim. Źródło tej koncepcji – celów i zadań wychowawczych, treści i osiągnięć wychowawczych, metod pracy i form – tkwi w charyzmatkach ruchów religijnych. Rzecz w tym, by je prawidłowo odczytać i przenieść na grunt pedagogiczny” (s. 781).

Całościowe spojrzenie na potrzebę i uzasadnienie wychowania religijnego w różnych środowiskach wychowania prezentuje ks. prof. Radosław Chałupniak, który m.in. pisze: „Każde ze środowisk wychowawczych charakteryzuje się określonymi właściwościami, możliwościami i zagrożeniami. Żadne ze środowisk nie jest w stanie niezależnie od innych zagwarantować pełnej i skutecznej edukacji religijnej. Dopiero wzajemne otwarcie i współdziałanie przedstawicieli poszczególnych środowisk wychowawczych może stworzyć optymalne warunki dla rozwoju, także na płaszczyźnie religijnej” (s. 727).

Opracowania skupione w części szóstej zbioru (dziewięć artykułów), traktującej o wychowaniu chrześcijańskim poprzez pracę, teatr i media, mają zróżnicowaną wartość. Zapewne Czytelnicy dobrze odbiorą rozważania dr Doroty Bis pt. *Społeczeństwo informacyjne szansą i zagrożeniem dla wychowania chrześcijańskiego*, które stanowi rzetelną analizę stanu wiedzy literaturowej w danym obszarze problemowym. Niestety, nie można tego powiedzieć o artykułach traktujących o wychowaniu przez pracę. Dwa opracowania z tego zakresu dalekie są od współczesności wychowania przez pracę. Wprawdzie dr Grzegorz Grzybek stara się uzasadnić aktualność chrześcijańskiego wychowania do pracy, ale czyni to jedynie w aspekcie etycznym. A przecież pedagogika pracy ma w danym zakresie tak wiele do powiedzenia. Także rozważania dotyczące teatru i mediów są raczej skromne, przy tym jednostronne w swojej wymowie ogólnej. Dwa ostatnie opracowania w tej części raczej wykraczają poza jej obszar problemowy.

Ostatnia, siódma część zbioru skupia 13 opracowań poświęconych wychowaniu przez uczestnictwo w kościelnych ruchach religijnych i stowarzyszeniach. Zgodnie z tytułem tej części niemal wszystkie opracowania autorskie ukazują różne przykłady i postacie ruchów i stowarzyszeń organizowanych na obrzeżach doktryn i rozwiązań podstawowych chrześcijaństwa, w tym szczególnie katolicyzmu. Tego rodzaju ilustracje i analizy, często historyczne, mogą być przydatne dla potrzeb akademickich

i badawczych, jednak ich użyteczność w codzienności normalnie funkcjonującego Kościoła pozostaje pod znakiem zapytania. Z tego przypuszczalnie powodu opracowania powyższe skupiono w ostatniej części zbioru pokonferencyjnego, przy tym z myślą o potrzebach specjalistów w danym zakresie.

*

Niejako dopełnienie zbioru stanowią: sprawozdania z dyskusyjnych grup tematycznych, oddające przede wszystkim interesujący klimat owych dyskusji; podsumowanie całości obrad konferencyjnych dokonane przez głównego organizatora Konferencji – prof. Alinę Rynio; homilia bpa dra Kazimierza Nycza oraz dokumentacja formalna Konferencji i serwis fotograficzny.

Dla Czytelnika zapewne pouczające i przydatne w organizacji ich życia okażą się następujące myśli zaczerpnięte z homilii, a także z podsumowania:

Niech dobre wychowanie będzie sposobem na to, by młodzież była nadzieją Kościoła i Świata. Niech słuszne dążenie do większego spokoju i porządku w naszych szkołach będzie realizowane przez powrót do lepszego wychowania, do budowania życia młodych ludzi na skale, którą jest prawda o dobru, przykazania, a w ostateczności osoba Jezusa Chrystusa. Uczyć młodych i siebie naśladowania Chrystusa to znaczy wychowywać najskuteczniej” (z homilii bpa Kazimierza Nycza, s. 1136).

Proponowane przez chrześcijaństwo wychowanie dowartościowuje wszystko, co z natury zawiera się w wychowywanym człowieku. W szczególności zaś docenia rozum widziany w kategorii możliwości i umiejętności czytania sensu i znaczenia wewnątrz rzeczywistości. Nie pomija przy tym godności osoby, wolności, prawnego sumienia, komunijnego charakteru realizowania się Bożego planu zbawienia, potrzeby wychowania rozumnej i odważnej wiary, uwagi, pamięci i uczuć, czy odpowiedzialności za to, do czego w danym momencie wzywa rzeczywistość (Z Podsumowania prof. Aliny Rynio, s. 1132).

*

Z dużym zadowoleniem i uznaniem należy stwierdzić, że ogólnie zbiór pokonferencyjny pt. *Wychowanie chrześcijańskie – między tradycją a współczesnością* stanowi już teraz pomocne, a nawet niezbędne źródło dla dalszej organizacji i realizacji wychowania chrześcijańskiego w Polsce i na świecie. Wartość naukowa tegoż opracowania jest wyjątkowo wysoka. Scharakteryzowane dzieło zbiorowe jest swoistym kompendium wiedzy historycznie uzasadnionej i współcześnie uprawianego wychowania chrześcijańskiego.

Zygmunt Wiatrowski

Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku